

- Tiyatro sözcüğü, Yunanca “seyirlik yeri” anlamında kullanılan theatron sözcüğünden türetilmiş ve dilimize yerleşmiştir.
- Geleneksel tiyatro denildiğinde **kukla, Karagöz, ortaoyunu, meddahlık, hokkabazlık ve köy seyirlik oyunları** akla gelmektedir.
- Karagöz, kukla, ortaoyunu, meddahlık ve hokkabazlık gibi türlerin tamamına **Halk Tiyatrosu** da denilmektedir.
- **Halk Tiyatrosu**, metinsiz sahnesiz bir tiyatro olup, daha çok kentlerde gelişen bir gelenektir. Geleneksel Türk Tiyatrosunun önemli bir bölümünü bu gelenek oluşturmaktadır.
- Geleneksel tiyatro başlığı altında genellikle kukla, meddah, Karagöz, orta oyunu ve köy seyirlik oyunu gibi gösteri türleri yer alır.
- Şarkı, dans ve söz oyunlarına dayanan geleneksel tiyatro yazılı bir metne dayanmaz.
- **Geleneksel tiyatroda güldürü ögesi ön plandadır.**
- Genellikle sahnesiz bir tiyatrodur. Bunlardan seyirlik köy oyunlarının kökeni tarih öncesi bolluk törenlerine ve ilkel inançlara uzanır. Bunlarda Türklerin Orta Asya'dan getirdikleri inançların izleri olduğu gibi, Anadolu'da daha önce yaşamış olan toplulukların kültürlerinin de katkısı vardır. Bu oyunların başlangıçta amaçları zamanla değişmiş olsa bile, Türk köylüsünün bu geleneği sürdürdüğü görülür.

Geleneksel Türk Tiyatrosunun Özellikleri

- ✓ Bir yazılı metne dayanmaz, yani bu oyunlar doğaçlama olarak oynanır.
- ✓ Sözlü edebiyat ürünleri olarak kabul edilir.
- ✓ Bu gösteriler şarkı, dans ve söz oyunlarına dayanmaktadır.
- ✓ Ana unsur olarak güldürü ön plana çıkmakla birlikte ders ve öğüt verici bir yönü de vardır.
- ✓ Köy seyirlik oyunlarının kökeni ilkel inançlara kadar uzanır.
- ✓ Modern tiyatrodaki sahne, kostüm, dekor ve ışık gibi teknik unsurlar geleneksel tiyatrodaki yok denecek kadar azdır.

- ✓ Karagöz, orta oyunu, meddah ve köy seyirlik oyunları geleneksel Türk tiyatrosu ürünleridir.

Geleneksel Türk Tiyatrosu Türleri

Geleneksel Türk Tiyatrosunun çeşitleri ve özellikleri şu şekildedir:

Karagöz

- ✚ Bir gölge oyunu olan Karagöz, deriden kesilmiş tasvirlerle ışık yansıtılmasıyla sahnelenen bir tiyatro çeşididir.
- ✚ Karagöz, perdenin arkasında bulunan hayali ya da hayalbaz tarafından oynatılmakla birlikte yine hayalbaz tarafından seslendirilir.
- ✚ Oyunda hayaliye yardım eden, tef çalarak şarkı söyleyen kişiye de **yardak** denir.
- ✚ Bu oyunun kurucusu Şeyh Küşteri olduğundan sahne de **Küşteri meydanı** olarak adlandırılmaktadır.
- Türk halk geleneğinin önemli bir unsuru olan Karagöz oyunun kaynağı hakkında çeşitli rivayetler bulunmaktadır.
- Karagöz oyunları yazılı bir metne dayanmaz, oyun doğaçlama olarak sahnelenir.
- Oyun, ağırlıklı olarak Karagöz ile Hacivat arasındaki diyaloglardan oluşmaktadır.
- Güldürü ağırlıklı olan oyunda en önemli güldürü unsuru Karagöz'ün her şeyi yanlış anlamasına dayanmaktadır.
- Karagöz oyununun kişileri Osmanlı toplumunun kültürel özelliklerini yansıtmaktadır.

Karagöz Oyuncuları:

Oyunun merkezinde iki oyuncu bulunmaktadır:

Karagöz ve Hacivat

- **Karagöz;** okumamış, halk ağzıyla konuşan, söylenen birçok sözü ve kelimeyi yanlış anlayıp ters anlamlar yükleyen bir tiptir.
- **Hacivat** ise öğrenim görmüş, medrese diliyle konuşan, bilimle ilgilenen ve görgü kurallarına uyarak çevresini etkileyen bir tiptir.

Bunların dışında *Çelebi, Zenne, Tiryaki, Beberuhi, Tuzsuz Deli Bekir, Zeybek (Efe), Külhanbeyi, Arap ve Yahudi* gibi kişiler de bulunmaktadır.

Karagöz Oyunu Bölümleri:

Karagöz oyunu giriş, muhavere, fasıl ve bitiş olmak üzere dört farklı bölümden oluşmaktadır.

Giriş: Semai okuyarak Hacivat'ın sahneye gelerek oyunu başlattığı bölümdür.

Muhavere: Hacivat'ın Karagöz'ü sahneye davet ettiği, Karagöz'ün sahneye gelerek Hacivat ile tartışarak güldürü unsurlarının sağlandığı bölümdür.

Fasıl: Asıl oyunun sahnelendiği ve diğer kişilerin de dahil olduğu bölümdür.

Bitiş: Karagöz ile Hacivat'ın kısa bir şekilde karşılıklı olarak konuştukları ve oyunu bitirdikleri bölümdür.

Orta Oyunu

Palanga adı verilen yuvarlak bir alanda yazılı olmadan doğaçlama bir şekilde oynanan, içinde dans, müzik ve şarkı bulunan geleneksel oyuna Orta Oyunu denir.

- Orta oyununda dekor olacak sadece iki eşya bulunmaktadır: Yeni dünya olarak adlandırılan bir paravan ve iş yeri olarak kullanılan dükkan.
- Orta oyunu, kişileri ve bölümleri bakımından Karagöz oyunuyla büyük bir benzerlik gösterir ve adeta Karagöz oyununun sahneye çıkılmış, vücut bulmuş halidir denilebilir.
- Oyun güldürüye dayanır ve güldürü unsurları yanlış anlamalara, şakalara ve nüktelere dayanmaktadır.
- Oyun kişilerinin sahip oldukları meslek ve yöresel özellikleri ağızlarıyla birlikte taklit edilir.

Orta Oyunu Kişileri:

- Oyunun merkezinde iki oyuncu bulunmaktadır: **Pişekar ve Kavuklu**
- Kavuklu;** okumamış, kelimeleri doğru telaffuz edemeyip sözleri yanlış ve ters

anlayan bir tipi temsil eder. Bu anlamda Kavuklu, Karagöz'ün karşılığıdır.

- **Pişekar;** öğrenim görmüş, aydın, görgü kurallarına sahip bir tipi temsil eder. Bu özellikleriyle Pişekar, Hacivat'ın karşılığıdır.

Pişekar ve Kavuklu dışında *Zenne, Yahudi, Acem, Kürt, Rumelili, Arnavut, Ermeni, Kayserili, Frenk, Çelebi, Muhacir* gibi kişiler de bulunmaktadır.

Orta Oyunu Bölümleri:

Orta oyunu giriş(mukaddime), muhavere, fasıl(oyun) ve bitiş olmak üzere dört farklı bölümden oluşmaktadır.

Mukaddime (Giriş): Zurnacının Pişekar havası çalmasıyla Pişekar'ın sahneye çıkıp seyircileri selamlaması ve aynı şekilde Kavuklu'nun sahneye çıktığı bölümdür.

Muhavere (Söyleşme): Pişekar ve Kavuklu'nun karşılıklı konuşup güldürdükleri bölümdür. Burada, Kavuklu görmüş olduğu bir rüyayı sanki başından geçmiş bir olay gibi anlatır.

Fasıl: Asıl oyunun sahnelendiği ve diğer kişilerin de dahil olduğu bölümdür.

Bitiş: Kavuklu ile Pişekar'ın kısa bir şekilde karşılıklı olarak konuştukları ve oyunu bitirdikleri bölümdür.

Meddah

- Yüksekçe bir yerde topluluk karşısında taklit, güldürü gibi tekniklere dayanarak hikaye anlatan kişiye meddah denir.
- Meddah yüksek bir yere oturur; gündelik hayattan, efsanelerden ve masallardan alıntılacağı hikayeleri güldürü unsurlarıyla anlatır.
- Meddah, hikayelerini anlatırken diyalog, taklit, kişileştirme gibi tekniklere başvurur.
- Hikayeleri anlatırken ilgili karakterlerin seslerini, mimiklerini ve hareketlerini canlandırır.

- Tek başına gösterisini yapan meddah, tüm kişilikleri kendi üzerinde toplayan bir oyuncu olarak yorumlanabilir.
- Dekor olarak genellikle bir sandalye, mendil ve değnek kullanılır.

Hokkabazlık

- Kökeni çok eskilere dayanan bir seyirlik oyundur.
- Hokkabaz ve yamağı arasındaki uzun güldürücü söz oyunları ile bir çeşit ortaoyunu gibi sunulur.
- Yamak; hokkabazdan korkan, oyunun hilesini çözmeye çalışan kişi olarak seyirciyi güldürmek amaçlı hareket eden kişidir.
- Hokkabazın elinde "şakşak" bulunmaktadır.
- Hokka ustasına pehlivan da denildiği bilinmektedir. Hokka oyununda üç kap ve üç küçük yuvarlak kullanılır. Altı boş gösterilen hokkanın içinden topun çıkması ya da içine top konulduğu sanılan hokkaların açılınca boş gösterilmesidir. Bu oyun hokkaların top sayısını arttırarak, boylarını büyüterek ya da başka nesneler ile uzatılıp geliştirilebilir.

Köy Seyirlik Oyunları

- Köy seyirlik oyunları, doğaya bağlı olarak yaşayan, toplulukların yaz- kış, yeni yıl-eski yıl, bolluk- kıtlık gibi değişim zamanlarında doğanın uğradığı değişiklikleri kontrol etmek amacıyla yaptıkları çeşitli törenlere kaynaklık etmiştir.
- İlk çağlarda topluluklar, yaşamlarını daha iyi koşullarda sürdürebilmek amacıyla, doğa güçlerini tanrılaştırıp (*güneş çıkartmak, yağmur yağdırmak, hayvanları ve toprak ürünlerini çoğaltmak, üstündeki tabuyu kaldırarak kullanılabilir hale getirmek amacıyla*) onlara törenler düzenlemişlerdir.
- Bu sanat dalı da diğer sanat dalları gibi dinden bağımsızlaşarak devam etmiş, biçim değiştirerek günümüze kadar gelmiştir. Anadolu toprakları üzerinde yaşayan birçok uygarlığın inanç ve kültürel izlerini taşıyan bu oyunlar, kültürel çeşitliliği yansıtan örneklerdendir.
- Seyirlik oyunlardaki temel öge taklit ve canlandırma olduğundan dramatik özellik

göstermekte bu nedenle de "Dramatik Köy Seyirlik Oyunları" olarak da adlandırılmaktadır.

- Bu tiyatronun oyuncu ve seyirci kadrosu köyün içinde birlikte bulunmakta, makyaj, kostüm ve oyunun kurgusu doğaçlama olarak oyun çıkarılırken gerçekleşmektedir. Bu nedenle ait olduğu toplumun geleneksel beğeni ve zevkinin yanı sıra güldürü anlayışını ve toplumsal özeleştirisini, kısaca yaşama biçimini yansıtmaktadır.
- Ülkemizde genel olarak toprağa bağlı yaşayan yerleşimlerde seyirlik oyunların yaşatıldığını görmekteyiz. Bu oyunlar genellikle yılın veya mevsimin değişimine bağlı olarak oynanan oyunlar, Köse oyunu, Arap oyunu, kız kaçırma ve çiğdem gezdirmedir. Hayvancılığın yaygın olduğu yörelerde ise "Koç Katımı", "Saya Gezme" ve benzeri oyunlar görülmektedir.
- Tarımın yaygın olduğu yörelerde ise "Hasat Sonu Şenliği" olarak da adlandırabileceğimiz ürünün üzerindeki tabunun kaldırılması amacıyla oynanan "Cemal Oyunu", "Çift Sürme" ve "Ekin Salavatlama" törenleri görülmektedir.
- Bunun yanı sıra günlük yaşamı konu eden oyunlara "Ağa oyunu", "Kız Kaçırma", "Kuma", "Sınır taşı" vb ile meslek taklidi oyunlara "Berber Oyunu", "Kalaycı" ve "Değirmenci" örnek gösterilebilir.
- Ayrıca erkeklerin oda içinde oynadıkları taklide ve söze dayalı güldürme amaçlı oynanan "Bina Yapma", "Halı Dokuma", "Natır" "Tabur Ateş" gibi oyunlar da vardır.

Geleneksel Tiyatro ile Modern Tiyatro Arasındaki Farklar

Geleneksel Türk Tiyatrosu

- Modern tiyatrodan önce kültürümüzde yer alan Karagöz, orta oyunu, meddah, köy seyirlik gibi göstermelik türler "Geleneksel Türk Tiyatrosu" olarak isimlendirilir. Bu türlerin klasik tiyatrodan belirgin farkları bulunur.

- Geleneksel tiyatrolara baktığımızda yazılı bir metnin olmadığını görürüz. Yani **geleneksel tiyatro doğaçlamaya dayanır**. Yine aynı şekilde geleneksel tiyatronun güldürüye dayandığını söyleyebiliriz. Bu güldürü de daha çok yanlış anlamalara ve taklitlere dayalıdır.
- Geleneksel Türk tiyatrosunun temelinde Türklere ait kültürel özellikleri görürüz. Geleneksel Türk tiyatroları İslamiyet öncesi döneme yani Orta Asya Türk kültürüne dayanır. Bu nedenle bu tiyatrolarda İslamiyet öncesindeki Türkler hakkında birtakım bilgi sahibi oluruz.

Modern Türk Tiyatrosu

- Modern tiyatro Türk edebiyatı Tanzimat dönemi ile başlar. Tanzimat dönemi Türk edebiyatında çoğu alanda yenilikler görürüz ki bunlardan biri de tiyatrodaki yapılan yeniliklerdir.
- Modern Türk tiyatrosu Şinasi'nin yazdığı **Şair Evlenmesi** ile başlar.
- Sahnelenen ilk tiyatro** olarak da karşımıza Namık Kemal'in **Vatan Yahut Silistre'si** çıkar.
- Yine bu dönemde Ahmet Vefik Paşa Bursa'da ilk devlet tiyatrosunu açar. Tiyatro binalarının açılmasıyla tiyatro alanında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Abdülhak Hamit Tarhan da yazdığı manzum eserlerle bu dönemde tiyatro alanında dikkat çeken sanatçılardan biridir.
- Modern tiyatro geleneksel alışkanlıkların dışına çıkaran Batı kültüründe yer alan tiyatro anlayışını benimsemiştir. Batı edebiyatlarından yapılan çeviriler sayesinde Türk edebiyatıyla tanışmıştır.

Geleneksel Tiyatro ile Modern Tiyatronun Farkları

- Modern tiyatroyu geleneksel tiyatrodan ayıran en önemli özelliklerden biri **modern tiyatrodaki sahnenin ve bir dekorun olmasıdır**. Ancak **geleneksel tiyatrodaki sahne ve dekor yok denecek kadar azdır**.

2. Bir diğer fark ise **modern tiyatronun yazılı metinlere dayanıyor olmasıdır**. Ancak karagöz, orta oyunu, meddah gibi **geleneksel tiyatrolarda oyunlar yazılı metne bağlı olarak oynamaz**. Geleneksel Türk tiyatrosunda doğaçlama vardır.

3. **Geleneksel tiyatrodaki Karagöz, Hacivat, Kavuklu, Pişekar gibi belirli tipler vardır ve her oyun o tipler etrafında döner**. Ancak **modern tiyatrodaki ise çeşitli tipler ve karakterler vardır**. Bu bakımdan modern tiyatro çok daha zengindir.

4. **Geleneksel tiyatro güldürüye dayanır. Bu güldürünün en önemli kaynaklarından biri de taklitlerdir**. Güldürülerin dışında neredeyse oynanan oyun yoktur. **Modern tiyatrodaki ise taklitler bu kadar yoğun değildir**. Her konuda tiyatro oynanabilir.

5. **Geleneksel tiyatro halkın etrafında şekillenirken modern tiyatro ise aydın bir çevre etrafında şekillenmiştir**. Bu da iki tiyatro arasındaki belirgin farklardan biridir.

6. **Geleneksel tiyatro amatör olarak yapılır. Ancak modern tiyatro oyuncularının bu işi profesyonel yaptıklarını söyleyebiliriz**.

8. **Modern tiyatroların hazırlık aşamaları, provaları daha profesyonel bir çalışma gerektirir**. Ancak **gelenekselde oyun doğaçlama oynandığından herhangi bir provaya ihtiyaç duyulmaz**.

Kaynaklar: kültürportali.gov.tr, milliedebiyat.com, aragem.ktb.gov.tr, edebiyacıym.com, turkdebiyatı.org, dergipark.org.tr